

# DEDE KORKUT

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi  
The Journal of International Turkish Language & Literature Research  
Cilt / Volume 7, Sayı / Issue 17 (Aralık / December 2018), s. 157-166.  
DOI: <http://dx.doi.org/10.25068/dedekorkut255>  
ISSN: 2147-5490, Samsun- Türkiye



Özgün Makale/ Original Article

|| Geliş Tarihi: 15.11.2018  
|| Kabul Tarihi: 05.12.2018

## Gözlem ve Yazılı Kaynaklara Göre Kazaklarda Evlilik Âdetleri

*Marriage Customs in Kazakhs By Observation and Written Sources*

Prof. Dr. Bekir ŞİŞMAN\* - Raushan MUHTARHANOVA\*\*

Öz

Her ülkenin, her toplumun, her milletin kendilerine mahsus asırlarca değerini, önemini koruyarak devam edegelen âdet ve gelenekleri vardır. Kazaklarda ve diğer Türk boylarında evlenme konusu çok önemli ve kutsaldır. Zira belirli bir toplumun oluşması ve devamı için ilk şart aile kurmaktır. Bunun yolu ise evlilikten geçmektedir. Kazaklarda evlilik âdetleri çok zengindir ve çok aşamalıdır. Bu aşamalar; kız isteme, kuda tüsü, kalın mal, kız uzatu düğünü, düğün merasimi ve düğün sonrası yapılan kimi uygulamalardan oluşmaktadır. Kazaklarda 'üilenu onay, üi bolu kiyın / evlenmek kolay, aile olmak zordur' şeklinde bir atasözü vardır. Bunun anlamı şudur: İki genç insan evlendikten sonra bazı zorluklarla karşılaşabilirler; her şey düşündükleri gibi olmayabilir. Zira bu zorluklara dayanabilmeleri açısından, düğünlerde söylenen dilek ve nasihat şeklindeki sözler önemi büyüktür.

**Anahtar Kelimeler:** Kazak Türkleri, kültür, gözlem, yazılı kaynak, evlilik âdetleri.

**Abstract**

Every country, every society, every nation has customs and the traditions that continue to protect its importance and its value for centuries. In Kazakhs and other Turkish tribes, marriage is very important and sacred. Because the first condition for the formation and continuation of a certain society is to establish a family. The way is through marriage. Marriage customs are very rich in Kazakhs and are very progressive. These stages; asking for the girl's hand in marriage "kız isteme", betrothal "söz kesme", affinity "dünürlük", bride price "kalın mal, başlık", girl's side engagement ceremony "kız uzatu", wedding ceremony "düğün" and some applications made after the wedding. In Kazakhs, there is a proverb that

\* Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fak., Türk Dili ve Edebiyatı Böl. Atakum / Samsun  
E-Mail: [bsisman@omu.edu.tr](mailto:bsisman@omu.edu.tr)

\*\* Ondokuz Mayıs Üniv., Sosyal Bil. Ens., Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi.

says it is easy to marry, it is difficult to be a family “ üilenu onay, üi bolu kiyn”. This means that two young people may face some difficulties after their marriage. Everything may not be what they think. Because in terms of being able to withstand these difficulties, the words sayed in the form of wishes and advice in weddings have great importance.

**Keywords:** Kazakhs, culture, marriage customs, observation and written sources.

## Giriş

Her milletin, her ülkenin maddi ve manevi kültürel zenginliği vardır. Kültürel zenginliğin yaşatılması bu göreneklerin, âdetlerin, örflerin, inançların nesilden nesle, kuşaktan kuşağa devam ettirilmesiyle mümkündür. Bu değerler sayesinde her bir milletin dünü, bugünü ve yarını tahlil edilebilmektedir.

Kültür; tarifi çok yapılan ve âdeta yapıldıkça yeni tanımlara ihtiyaç duyulan bir kavramdır. Kültür kelimesi; doğumdan ölüme, balıkçılıktan ziraata, bugüne kadar yaklaşık 161 anlam içermektedir. Bir kavram olarak ise en çok C. Wissler’in “kültür bir halkın yaşama biçimidir” ifadesiyle tanımlanır. E. B. Tylor’un, bütün sosyoloji dünyasınca kabul edilen ve kültür kavramına açıklık kazandıran şu tarifine de yer verilmeye değerdir: “Kültür, bilgiyi, imanı, ahlakı, sanatı, örf ve âdetleri, kişinin toplumdan kazandığı alışkanlıkları, davranış şekilleri ve becerilerini kapsayan bir bütündür.” Kültür insana hasır. Çünkü kültür insanın duygu ve düşünce dünyasında filizlenir. Bir toplumun kültürü, ne kadar köklü, ne kadar renkli ve zengin olursa o denli kalıcı ve etkileyici olur. Bu nedenle, kültürlerin çağın gereklerine göre renklendirilmesi ve zenginleştirilmesi zarureti vardır. Bu kültürel renklilik ve zenginliğe, “kendi iç kaynaklarından doğrudan doğruya, dış kaynaklardan da süzüle süzüle beslenerek” ulaşılmaktadır. (Jannat Erqalieva, 2000: 7)

Örf ve âdetler, insanlar arasında tekrar tekrar yapılmak suretiyle yerleşmiş olan davranışlar ve kurallardır. Töre/Törü kelimesi, Dîvânu Lugâti’t-Türk’te; “örf, âdet” anlamında kullanılmıştır (Ercilasun-Akkoyunlu, 2014: 897). Âdet ise; itiyat, yani alışkanlık demektir. Bunlar, toplum içinde bulunduğu şartlarla çok yakından ilgilidir. Bu sebeple toplumdan topluma, milletten millete, hatta bölgeden bölgeye farklılık arz ederler. Kabul edilmeleri ve değişmeleri zaman içinde kendiliğinden olur. Bir toplumun ahlaki değerlerini ve inançlarını aksettirirler. Âdetler, tıpkı örfler gibi birçok sosyal içerikli ilişkiyi düzenlemekte, yönetmekte ve denetlemektedirler. Toplumsal yaşamın düzenli gitmesinde, kuralların uygulanmasında âdetler etkili olmaktadır. Örneğin karşılama ve uğurlamalar; yemek ve sofraya düzenleri; geçiş dönemleriyle ilgili kutlama ve kutsamalar; kız isteme, nişanlılık ve evlenme usülleri; selamlaşma, hatır sorma sırasında uyulması gereken kurallar; bayramlar, mevsimler, önemli günlerle ilgili davranış biçimleri; ‘yas alma’, ‘baş sağlığı dileme’ gibi durumlarda söylenecek sözler, takınılacak tavırlar ve tutumlar âdetlerin alanına girerler. Âdetler çeşitli kökenlerden kaynaklanmış ve biçimlenmişlerdir.

## 1. Düğün Âdetleri

Türk dünyasında doğum, sünnet, kız isteme, nişan, düğün ve bayram gibi âdet ve gelenekler çok zengindir ve Türk dünyasına ait her coğrafyada kendine has özellikler gösterir. Kazakistan ve Türkiye kardeş iki ülkedir. İki ülkenin de kültürel zenginliği paha biçilmezdir. Her iki coğrafyada, ta Şamanizm döneminden beri devam edegelen örf âdetler mevcuttur. Tarihi ve kültürü çok köklü ve derindir. Bilhassa evlilik âdetlerinde birçok benzerlikler vardır.



Geçiş dönemleri (doğum, sünnet, evlilik, ölüm) ve bu dönemlere ait pratikler açısından bakıldığında, bizlere en zengin Halkbilimi malzemesini evlilik döneminin sunduğunu söylemek mümkündür. Bunun en önemli nedeni toplumların evlilik müessesine verdikleri değerdir. Çünkü milletlerin tarih sahnesinde kalabilmesi, nesillerin sağlıklı bir biçimde devam edebilmesi ve toplum düzeninin sağlanabilmesi için evlilik kurumunun korunmasına ihtiyaç vardır. İnsanların kendilerini en huzurlu hissettikleri yer aile ortamıdır; ailenin temelinde ise evlilik vardır. Bir ailenin kurulmasını sağlayan “evlenme ve düğün adetleri” ise kültürün devamlılığını sağlaması bakımından çok önemlidir. Çünkü her toplumun kendisine mahsus gelenek ve görenekleri vardır ve bunlar evlenme/düğün adetlerine yansımaktadır. (Şişman, 2017: xi)

Düğünler tüm dünya kültürlerinde olduğu gibi Türk kültüründe de insanların mutluluklarını ifade eden törenler arasındadır. Hangi tür yerleşim biriminde olursa olsun, hepsinde de standart bir düzen içerisinde gerçekleşir. Düğünlerin amacı kuşkusuz evlenen çiftleri çevreye ilan etmektir. Evlenme nedeniyle çiftlerin çevrelerini genişlettikleri de bir gerçektir. Özellikle her iki tarafta da akrabalıkların oluşması bunun başlıca kanıtı durumundadır. (Tezcan, 2000: 35)

“Düğün geleneklerinin, halkın tarihi geçmişi ve hayat tarzı ile sıkı bir bağı olduğu şüphesizdir. Evliliğin her safhası insanın doğa, çevre ve onlarla olan bağlantıları hakkında oluşan görüşlerini yansıtmaktadır. Düğün sırasındaki her hareket, kendine özgü bir düzen içerisinde uygulanır (dilekler, ağlayıp sızlamalar, inançlar, türküler, takılar vs.). Düğünde söylenen şarkılar/türküler/ağıtlar da halkın söz sanatının, yaratıcılığın en güzel örnekleri olarak değerlendirilmelidir. (Çetin, 2005: 93)”

## 2. Kazaklarda Evlenme Âdetleri

Evvelce Kazaklarda evlenilecek kişinin yedi ceddine kadar bakıldığını söylemek mümkündür. Kazaklarda üç cüz mevcuttur. Bu üç cüz şeklindeki tasnif, etnik yapıyla ilgili olmayıp; coğrafi, iktisadi, sosyal ve idari yapının özellikleri ile ilgilidir. Kazak bozkırı eskiden beri üç bölgeye ayrılmıştır. Dolayısıyla evlenecek kişiler öncelikle birbirinin soyuyla ilgilenir ve yedi ceddine kadar araştırır. Yedinci göbek dahi aynı ise bu evlilik pek arzu edilmez. Zira Kazaklar asırlar boyunca akraba evliliklerinin çocuk sağlığına olumsuz etkisinin olabileceğini öngörmektedir. Kazak cüzlerinin hepsinin yaşam alanları bir birinden ayrı olarak taksim edilmiştir. Örneğin, Ulu cüz, Güney Kazakistan bölgelerinde; Orta cüz, Yedisu'nun Kuzey kısmında, yani şimdiki Orta Kazakistan'da; Küçük cüz ise Kazakistan'ın Batı bölgelerinde bulunmaktadır.

Kazaklarda insan, hayatındaki iki tercihte yanılmamalı denilmektedir. Birincisi meslek seçimi, ikinci ise eş seçimidir. Bu söz; evliliğin ve yetiştirilecek çocuğun insan hayatındaki önemini vurgulamaktadır.

Kazakların, farklı nedenlerle yapılan çok sayıda düğün çeşitleri mevcuttur. Bunların arasında evlilik düğününün ayrı bir yeri vardır. Evlilik âdetleri birçok aşamadan oluşmaktadır. İki genç birbirini beğeniyor ve seviyorsa, birlikte kaçarak evlenmeleri ya da bir erkeğin, rızası olmadığı halde bir kızı kaçırmak suretiyle evlenmeleri eskiden beri devam edegelen geleneklerden biridir. Bu tür evliliklere “kız alıp kaşu / kızı alıp kaçırma” denilmektedir. Eskiden kaçırarak evlenmek çok yaygındı. Günümüzde çok nadir de olsa kendi canlılığını sürdürmektedir. Böyle durumlarda erkek tarafı kız ailesine ‘kalın malı/başlığı’ fazla vermek zorunda kalmaktadır.



Bir diğer evlenme çeşidi ise; kız kaçırmanın zıttı olarak “kızı ailesinden istemek suretiyle” evlenmedir. Bu durumda oğlan veya onun akrabaları kızı babasından isteyerek ve ailenin iznini alarak evlilik gerçekleştirilir.

### 2.1. Evlilik Aşamaları

Her zaman güzelliğe önem veren ve güzelliği seven Kazak halkı asırlar boyunca erkeğine dürüst bir eş olacak olan kızın güzelliğiyle birlikte, karakterini, aklını, terbiyesini, görgüsünü ve geleneksel zevkini de çok önemsemektedir. Bundan ötürü Kazak halkı kız seçimine çok önem vermektedir. Erkek bazen evleneceği eş adayını kendisi beğenerek seçer. Bu işe bazen de görücüler aracılık eder. Bekâr olan kızlar genelde kıyafetinden anlaşılır ve dolayısıyla görücüler kızı beğendiği zaman, düşüncelerini kızın anne-babasına bazı yollarla bildirirler. Bu geleneğe “kız körü, jar tandau / kız görme-kız seçme” denilmektedir.

#### 2.1.1. Elçi Gönderme ve Söz Kesme

Eski geleneklere göre; kız beğenilince, bu durum kızın anne-babasına imalı bir şekilde bildirilir. Erkeğin babası dünürlüğün başı olarak bir at adar; ayrıca kızın evinin duvarına bir kamçı asar. Bu kamçı, düğüne kadar evin duvarında asılı kalır. Oğlanın annesi de daha önce gelen aracıya gelin adayına vermek üzere takke, küpe ve yüzükler emanet eder. O da bunu gelin adayına hediye eder. Bu gelenekten sonra artık kız nişanlanmış sayılır ve başındaki başlığa *üki/puğu* kuşunun tüyü takılır.

Kızın babası, bir sene oğlan tarafından gelecek olan elçiyi bekler. Eğer bu süre içinde karşı taraftan elçi gelmezse kızın babası kamçıyı yerinden alarak geri iade eder. Bu büyük tartışmalara yol açar; bazen oğlan tarafı sözünde durmadığı için *ayıp parası* öder. Bu âdetin uygulanması günümüzde görülmemektedir.

Oğlan tarafı dünür olup kız istemeye kararlı ise kızın evine bunu bildirmek için ailenin saygın üyesi veya söz ustası olan bir kişiyi ya da maharetli birisini elçi olarak gönderir. Elçi sade bir biçimde giyinmiş olarak ve beyaz bir ata binerek; pantolonunun bir paçasını çizmesinin içine sokup, bir paçasını dışarıda bırakarak (uğur getirsin diye) hızlı bir şekilde köye gelir. Kızın anne-babası, yakın akrabaları evde toplanmış halde bekler. Elçi; “Sizin evde şahin, bizim evde kartal var. İşte o şahini kartal için istemeye geldim” diyerek kızı resmen ailesinden ister. Kız tarafı elçiyi kabul ederse koyun kesip yemek verir ve söz keserler. (Erqalieva, 2000: 129) Bu gelenek ise tamamen kaybolmayıp kırsal bölgelerde kısmen yaşatılmaktadır.

#### 2.1.2. Kuda Tüsü / Dünür Olmak

Kazak ailesinde kızlara “evin uğuru” denilerek özel saygı gösterilmektedir. Bundan ötürü bir ailenin ilk çocuğu kız olduğu zaman “Iris aldı kız” (Nimet öncesi kız) diyerek çok sevinilir. Hemen dikkati çeken renk olarak kırmızı renkte kıyafetler giydirilir ve kızlar hep saygın bir yere (başköşeye) oturtulur. Bunun önemli bir nedeni de kızlara hep misafir gözüyle bakılmasıdır. Kazak Türkçesindeki “Kızıldı kızına, uzındı ulına/ Kırmızıyı kızına, uzununu oğluna” şeklindeki deyim bu tür geleneği yansıtmaktadır.

Kızın beğenilmesi aşamasından sonra oğlanın evinde kızın evine gitmek için akrabalar toplanır, kızın evine yani dünürlerin evine kaç kişi gidileceğine karar verilir. Oğlan evinden gelen bu dünürler, kız evinin hazırlanmış olduğu güzel “*dastarhan*” da yani sofrada, baş tacı edilerek karşılanıp ağırlanırlar. Sofra bauırsak, şelpek, kurut, şeker vb. gibi yiyeceklerden oluşmaktadır. Dünürler kızın evine birçok hediyeleriyle birlikte gelir. Sofrada sohbet-muhabbet devam ederken asıl mevzuya girilir. Bu oğlan



tarafından gelen dünürler için de kız tarafındakiler için de çok heyecanlı ve önemli anlardan biridir. Söz kesme görevini üzerine almış olan şahıs, “küeu jüz jıldık, kuda mın jıldık / güvey yüz yıllık, dünür bin yıllık” deyip, “söz kesmeye, sizinle dünür olmaya geldik” şeklinde ifadede bulunur. Kız tarafı razı olduğunu bildirir. Oğlan tarafı kız tarafına getirdiği büyük ve değerli hediyeleri orada takdim eder. Bu tür hediye Kazaklar “kiyit” derler. Kiyit olarak genelde Kazakların geleneksel kıyafeti *çapan* verilir. Hediyeleri vermek tek taraflı gerçekleşmez. Kız tarafı da oğlan tarafı da yarışarcasına birbirlerine en güzel hediyeleri seçerek takdim ederler. Kiyiti kimler alacağı konusunda iki taraf önceden anlaşılır. Böylece birbirlerine *çapan*, palto, altın/gümüş veyahut başka kıymetli eşyalar sunabilirler. Hediyeleşmek, kiyit vermek iki tarafın dünür olmasının ve akrabalığının bir simgesidir. Kız tarafından ve oğlan tarafından kararlar alınır, düğünün ve diğer merasimlerin nasıl ve ne zaman olacağı kararlaştırılır. Böylelikle iki taraf dünür olur.

Ondan sonra oğlan tarafı kıza küpe takar. “Sırğa salu/Küpe takma” merasiminde gelin adayına sırğa/küpe, yüzük, bilezik takılmaktadır. Herkes kendi imkânına göre altın ya da gümüş küpe takmaktadır, hatta günümüzde pırlanta takmak da sıkça rastlanılan bir durumdur. Sırğa takmak, kızın artık nişanlı olduğunu ifade eder. Sırğa salu merasimi şu şekilde yapılmaktadır: Oğlan tarafından kız ailesine en fazla beş kişi gider. Yanlarında halı ve dastarhan götürürler. Dastarhan demek, sofrada olması gereken çeşitli yiyecekler demektir. Halı, kızın annesinin üzerinde oturması için götürülmektedir ki bu ona verilen değeri ifade eder. Dastarhan götürme sebebi ise; her iki ailenin sofralarını birleştirmek ve sonra çiftin mutluluğu için Allah’a dua etmektir. Küpeyi, kendisi gibi mutlu bir aile yuvası kurması temennisiyle oğlanın yengesi takar. Küpeyi takan yengenin vaktinde evlenen, önceden boşanmayan, mutlu ve bereketli hayatı olan birisi olması gerekir.

Merasim sonrası düğün günü belirlenir. Dünür olmanın kendine has özellikleri vardır. Damadın akrabaları kız evine geldikten sonra burada gerçekleşmesi gereken birkaç merasim vardır. Bunlardan bir tanesi; kız tarafının erkek tarafına kuyruk yağı ile koyun karaciğeri yedirmesidir. Bu da ciğer gibi yakın, kuyruk yağı gibi lezzetli olun anlamına gelmektedir. Kız tarafı bunu yedirdikten sonra oğlan tarafı da getirdikleri bahşiş veya hediyelerini takdim ederler. Kuyruk baur asatu/Kuryuk yağı ile ciğer yedirmek eskiden gelen bir gelenektir. O andan itibaren artık iki taraf gerçek akraba ve dünür olmuştur. Bu tür uygulamalar, yeni dünür ve akraba olanları daha çok yakınlaştırmak amacıyla gerçekleştirilir.

### 2.1.3. Kalın Mal / Başlık

Kalın mal, kızın ailesine verilen paradır. Orta Asya’daki araştırmalara göre, eskiden de oğlunu evlendirmek bir babanın vazifesi idi. Baba eğer oğluna evlenebilmesi için gerekli olan kalın hakkını vermezse, oğul babadan bu hakkını zorla alabilirdi. Evlilik aynı zamanda bir iş gücü transferi olarak görülmekteydi. Bu yönüyle kalın sosyal bir olgudur. Kazaklar’da başlığa *kalın mal* denilmektedir. Eski zamandan günümüze kadar devam edegelen bir âdettir. Başlık/kalın mal, kızın çeyizini ve onu saukelesini/geleneksel düğün kıyafetini hazırlamak, düğün eşyalarını almak, bahşiş ve diğer hediyeler için verilen paradır.

Geleneksel kalın malın/başlığın birkaç türü mevcuttur:

*Bas Jakısı*: Günlük hayatta lazım olan eşyalar veyahut hayvanlardır. Mesela at, deve, silah vb. Ya da bunların herbirinin yerine kızın ailesine beş büyük inek, yirmi yılki verilmesidir.



*İlu*: Kızlarına terbiye verip yetiştirdikleri için, damadın kız evine gittiği zaman ailesine verdiği başlıktır. Bu tür başlık için çok para verilmişse, verilecek olan hayvan sayısı az olur.

*Süt Akı / Süt Parası*: Helal sütünden emzirip yetiştirdiği için kızın annesine verilen maldır. Verilecek olan deve ya da hayvan miktarı ailelerin statüsüne göre değişir.

Bu tür başlık parası her bölgeye göre, her aileye göre değişir. Statülere göre kalın malın miktarı ya da hayvan sayısı değişmektedir. Günümüzde şehirlerde veya Kazakistan'ın bazı bölgelerinde (kuzeyde) kalın mal geleneği kaybolmakta ise de, gelenek yaklaşık yüzde seksen oranında yaşatılmaktadır. Bazı ailelerde, özellikle şehirde yaşayanlarda ise iki taraf kendi aralarında anlaşarak, evlenecek çiftlerin hayat şartlarına uyum sağlaması için imkânları yettiğince yardım etmeye çalışmaktadırlar. Genellikle oğlan tarafı evi karşılarken kız tarafı evin içindeki eşyaları temin etmektedir.

Kuda tüsü gelenğinden sonra artık dünür olup iki tarafın ilişkileri daha sık kaynaşmaya başlarlar. Bir sonraki adım artık oğlan tarafından atılır. Bu sefer *Esik tör körsetü* merasimi gerçekleşir. Bu durum, kız evinin oğlan evi tarafından davet edilmesidir. Bu gelenek, kız tarafından gelen dünürlerin oğlan tarafındaki akrabalarla tanışması ve kaynaşması amacıyla gerçekleştirilir.

Kız köyünden gelenler de oğlan tarafına boş elleriyle gelmezler; getirilmesi gereken hediyeler vardır. Oğlanın babası öltirisini verir. *Öltiri*, iki kelimenin birleşimiyle bir araya gelen kavramdır. "Öl" ölü, "tiri" ise yaşayanlar manasındadır. Bu da iki tarafın hem ölüleri hem de hayatta olanları için dua etme âdetidir. *Öltiri* âdetini yerine getirmek için oğlanın babası kız evine bir at verir ve yanında hediye götürür. Kız ailesi, o gün koyun kesip gelen dünürleri ile beraber akraba ve komşuları davet ederek yemek ziyafetinde bulunurlar. Yemekte iki tarafın ölüleri için Kur'an okunur ve dua edilir.

#### 2.1.4. Casau / Çeyiz

Evlilik âdetleri çok uzun bir zamana yayılmaktadır. Gerçekleştirilmesi gereken birçok âdet, gelenek ve merasim vardır. Kazak Türkleri gelenek ve göreneklere çok yatkındır ve çok önem vermektedir. Kazaklarda "kırık kün oyun, kırık toyın / kırık gün oyun kır gün düğün" diye söz vardır. Bu her bir düğünden, bayramdan veyahut törenlerden sonra kutlama kırık gün devam eder anlamına gelmektedir. Kırık rakamı burada sembolik bir sayıdır ve bu sürenin uzun olduğunu bildirir.

Kazak evlilik kültüründe eskiden beri canlılığını koruyarak devam eden âdetlerden biri de çeyiz yapmaktır. Oğlan tarafından kalın mal (başlık) parası verildikten ve küpe takıldıktan sonra kızın ailesi tarafından daha ciddi olarak casau (çeyiz) hazırlığına başlanır. Çeyiz, kız uzatudan (kız tarafında yapılan düğünden) sonra artık oğlanın evine getirilir. Çeyizi kızın yengeleri götürürler ve orada her şeyi sergileyerek gösterirler. Çeyiz; yeni bir aile kuran iki gencin yeni evi ve yeni hayatı için gerekli olan mal-mülk, eşya takımları ve kızın kıyafetleridir.

Çeyiz şunlardan oluşmaktadır: Yatak, ev eşyaları, beyaz eşyalar, kızın giysileri, mutfak aletleri, ev aletleri, halılar vb. Yatak örtüleri veya körpeler (minderler) güzel desenlerle, nakışlarla, örneklerle işlenir. Günümüzde geleneklerimiz modernleşse bile bu tür âdetlerimiz hala sürdürülmektedir. Çeyizin önemli parçalarından biri de kızın dört mevsimlik kıyafetleridir. Son zamanlarda bunları kızın yengeleri sergileyerek tanıtır. Beyaz eşya ve yatakları da önceden göndermiş olur. Kızın annesi bütün ev



ihtiyacını ve gerekli olan eşyaların hepsini hazırlar. Kazak Türkleri hiçbir zaman kızlarını çeyizsiz vermemişlerdir. Kız anneleri kızlarının çocukluğundan itibaren onlar için çeyiz hazırlamaya başlarlar. Kızın evleneceği vakit ise eksik çeyizi tamamlamaya kızın akrabaları, anne-babasının arkadaşları veya komşuları da yardımcı olurlar. Çeyizin miktarı her ailenin maddi durumuna bağlı olarak değişir. Bir oğlanın düğününü yapmak anne-baba için nasıl bir vazife ise bir kız ailesi için de çeyiz yapmak, anne babanın sabit bir vazifesidir.

#### 2.1.5. Kız Uzatu Toyu / Kız Ailesi Tarafından Yapılan Düğün

“Uln uyaga, kızın kiyaga kondıru / Oğlunu evine ve kızının yerine yerleştirmek” anne babanın hem dileği hem de vazifesidir. Onun için de *kız uzatu toyu/düğünü* büyük bir sevgi ve mutlulukla karşılanır. Bu günde anne-baba hem sevinir hem ağlar. Çünkü kızlarını yetiştirmeleri ve onun kendi hayatındaki yeni yerini bulması sevinç verir. Özlem ve onun ayrılığına dayanamama da ağlama duygusu meydana getirir. Oğlan ve kız tarafı merasimleri gerçekleştirdikten sonra kızın ailesi ve bütün akrabaları toplanıp kızın uğurlama düğününe hazırlanmaya başlarlar. *Kız uzatu düğünü* için ailelerin ekonomik durumlarına göre karar verilir. Maddi durumları zayıf olan aileler sade bir biçimde kızlarını evden uğurlarlar. Düğün yapılacak ise, bu düğün akrabalar ve arkadaşlar da davet edilmek suretiyle büyük bir toya dönüştürülür.

*Kız verme / kız uğurlama düğünü* eskiden farklı şekil ve farklı merasimlerle gerçekleştirilmekteydi. Son zamanlarda ise farklılık göstermektedir. “Geleneğe göre damat süt parası, düğün parası, öltirisi v.s. alarak bir kaç yakın arkadaşıyla birlikte kızın götürmek için kız evine gelir. Köyün genç kızları, damadın önüne çıkarak karşılarlar. Eniştesinin atını yedekleyerek eve kadar getirip direğe bağlayan gelinin kardeşine damat tarafından at bağlama hediyesi ve giysiler verilir; parmağına yüzük takılır. Çadıra girmeden önce de çeşitli gelenekler icra edilir. Ak çadıra hiç kimse girmeden önce damat girer ve evin sol köşesine giderek sağ ayağı ile yere bir kere vurduktan sonra tekrar dışarıya çıkar. Bu gelenek, ‘bu otağın sahibi biz olacağız’ anlamına gelir. Damat için özel olarak yemek yapılır ve yeni kesilmiş koyunun diş değmeden sıyrılmış kaburga kemiği, beyaz bir beze sarılarak damada verilir. Damat, kaburgayı alıp beyaz çadırın içinden onu dışarıya fırlatır. Bu ise; “beyaz çadır yeni aileye bereket getirsin, ocak dumanı dik olsun, yiyecek ve içecek bol olsun” anlamına gelir. Düğünün sonuna doğru gelin; abla, kardeş ve yengelerini yanına alarak köydeki tüm büyük küçük herkesle vedalaşır. Bu sırada kendisine gerekli olan eşyalar hediye edilir. Gitmek için her şey hazır olduğunda damadın arkadaşları eve davet edilir ve kızın çeyizi kendilerine gösterilerek onlardan da *körimdik/görümlük* denilen para ve hediye alınır.

Kızın çeyizi eskiden deve üzerine yüklenirdi; kız için ise gümüş eyer takılmış at hazırlanırdı. Kız anne-babasıyla, akrabası ve yakınlarıyla vedalaşırken gelin türküsünü (*sımsuv*) söyler. Eskiden istemediği birisiyle evlenen veya ikinci ya da üçüncü eş olarak evden giden kızlar, böyle maniler söyleyerek ağlar ve diğerlerini ağlatırdı. Zamanla kendi ailesiyle vedalaşırken ağlamak evden giden kız için bir gelenek haline gelmiştir. Mani bittikten sonra kız için teselli edici türküler (*jubatuv*) söylenir. Bu türkülerle kaba davranma, çalışkan ve temiz ol, kayın validenle kayınbabana hürmet et, kocana saygılı ol gibi öğüt ve nasihatlar verilir. Ayrıca evden giden kız, kendisinden sonra gelen kız kardeşine (öz kardeşi olması da şart değil) başörtüsünü teslim eder. Bu “sıra sana geldi, kısmetin açık olsun, bahtını bul” anlamına gelir. Bu geleneğe ‘şargı’ denir. Kendisine şargı teslim edilen kıza yengeleri ve arkadaşları gelip iyi dilekler diler; kız ise onlara bir çay sofrası hazırlar. Sonra kızın başındaki takkesi çıkartılıp ‘*savkele*’ giydirilir. Köyün genç kızları hep birlikte giderek belli bir mesafeye kadar kızın uğurlarlar. Evden çıkan kız



yolun sonuna kadar başını çevirmeden, arkasına bakmadan devam etmelidir. Kızın annesi ile yengesi onunla birlikte gider ve düğünden sonra geri dönerler. (Erqalieva, 2000: 132)

Kız verme düğünü ya da kız tarafından yapılan düğün anlamına gelen *Kız Uzatu*, günümüzde modern değişiklikler içermektedir. Fakat özü aynıdır, inanışlar aynıdır. Bugünün şartlarına ayak uydurarak ve geleneksel anlamını koruyarak devam etmektedir. Oğlan tarafından on-onbeş kişi bir araya gelip kız tarafında yapılan bu düğüne iştirak ederler. Özellikle oğlanın iki yengesinin burada olması şarttır. Zira düğün sonunda oğlanın/damadın iki yengesi kızın/gelinin iki tarafında tutarak dışarda bekleyen arabaya kadar ona refakat ederler. Kızın anne babası konumlarına ve usulüne göre misafirlerin yerlerini belirler.

Düğünün eğlenceli geçmesi için şarkıcılar, ozanlar, sanatçılar çağırılır. Günümüzde kızı gece saat onikiye kadar oğlan tarafı götürmelidir. Kız *saukele*'si başında olduğu halde *sınsu/ayrılık türküsü* söyler ve sonrasında da onu avutmak için *jubatu/şarka* söylenir. Kız baba evinden koca evine götürülürken anne babasıyla, kardeşleriyle, ablalarıyla vedalaşmak üzere söylenir. Kızın gideceği zaman ağlaması alışkanlığa dönüşmüştür. Giderken özellikle arkasına bakmamaması söylenir. Bu tür düğünlerde kıza herkes tarafından dilek temennisiyle şu sözler söylenir: Gittiğin aileye *suday sinip, tastay bat / su gibi çök, taş gibi bat*. Bu, oğlanın ailesiyle sıkı kaynaşıp, onları mutlu ederek hep orada kal, anlamına gelmektedir.

#### 2.1.6. Kelin Tüsirü

Kız uzatu düğünden sonra gelini oğlanın evine getirilmesidir. Gelin güvey evine getirilirken oğlanın akrabaları da her şeyi hazırlamış halde onları beklerler ve gelin arabadan çıkar çıkmaz saçını saçarlar (şaşu şaşu). Saçı olarak genelde *şeker* kullanırlar. Saçı saçmak Kazaklar'da eskiden beri devam edegelen bir âdettir. Saçı tâ şamanizm zamanından kalan bir gelenektir. O zamanda saçının anlamı nasılsa günümüzde de öyledir. Saçı mutluluğun, bereketin simgesi olarak bilinir. Daha sonra gelin kız evin eşiğini sağ ayağıyla adım atarak geçmelidir. Sağ ayağı ile eve girerse mutlu, uğurlu bir hayatı olacağına inanılır. Kızın başına bir örtü örtülür. Yüzü kapalı olan gelin eve girerken eğilerek üç kere orada bulunanlara selam verir. Kayınbabası da 'köp jasa/çok yaşa' der. O esnada ocaktaki ateşe yağ damlatılır. Ateşe yağ damlatmak, saçını saçmak, üç kere selam vermek eski şamanizm devrinin kalıntılarıdır.

Kökleri çok eski çağlara uzanan Kazak evlilik ve düğün âdetleri, Türk toplum hayatından ve dini inançlarından izler taşımaktadır. Bunlar, kötü ruhlardan korunma (saçı), örtünme, tapınma, temizlenme, erginlenme ve statü değiştirme gibi durumları ifade eden ritüellere doludur. (Aydemir, 2013: 621)

Oğlan evinde *şımıldık* (gerdek) kurulur, daha sonra gelin oraya geçer. Gelinin yüzü açana kadar oradan çıkmaz; uzaktan gelen akrabalar ise şımıldığın içine girip bahşiş vererek gelini görürler.

2.1.7. *Betaşar / Yüz Açma-Duvak Açma*: Kazak evlilik âdetlerine göre gelin şımıldığın içinde *betaşar*'a kadar oturur. Betaşar; Kazak kültüründe eskiden beri canlılığını koruya gelen evlenme âdetlerindendir. Yüzü örtülü olan gelinin yüzü ozanlar, şairler veya hatip insanlar tarafından açılır. Bu, gelini tanıştırmak amacıyla yapılır. Betaşarın her bölümü bittiği zaman gelin kocasına, kayınvalidesine, kayınbabasına, damadın amcalarına ve diğer akrabalarına eğilerek selam verir. Betaşarın bölgeden bölgeye, köyden köye değişen şekilleri vardır. Kazakların bu geleneği, eskiden beri canlılığını koruyarak, değişikliğe uğramadan devam eden bir





gelenektir. Günümüzde bazı aileler betaşarı düğün günü yaparlar, yani düğün başlamadan önce yaparlar. Bazıları ise iki üç gün önce ya da bir hafta önce yaparlar. Bu da ailelere göre değişmektedir. Betaşardan sonra hemen nikah (dini nikah) kıyma töreni gerçekleşir.

Nikah kıyma töreninin düğünün hangi aşamasında gerçekleştirileceği ailelere göre değişmektedir. Bu tören imamın eve gelmesiyle veyahut evlenen gençlerin camiye gitmeleriyle gerçekleşir. Oğlanın ve kızın yanında şahitleri olaması gerekmektedir. İmam kıza, “Oğlanla evlenmek ister misin?” diye sorar. Kız evet dedikten sonra oğlana da aynısını sorar. Yani birbirleriyle eş olacak olan gençlerin evlenmeye razı olup olmadıklarını öğrendikten sonra da şahitlere ve akrabalara geçer. İmamın önüne *nikah suyu* getirilir. Nikah suyu biraz şeker katılmış olan sade sudur. Suyu nikah duası okunduktan sonra kız ile oğlana içirilir ve getirilen altın yüzükler çiftler tarafından birbirine takılır. Böylece iki gencin nikahı kıyılmış olur.

Kazak düğünlerinde değişmeyen bir unsur da *asaba*'dır. *Asaba*, düğünün yöneticisi olup düğünün eğlenceli ve güzel geçmesini sağlar. Gelen misafirleri usule uygun olarak ve statülerine göre sırayla dilek dilemek üzere ortaya çağırır. Genelde dilek sözlerinin amacı, orada bulunan büyüklerden nasihat almak ve dinlemektir. Yeni aile için tecrübeli akrabalar, güzel dileklerde bulunur ve nasihat eder.

#### 2.1.8. Gelin Çayı

Düğünden sonra, genellikle de bir gün arayla damadın akrabaları, komşuları ve arkadaşları (bay-bayan hepsi) güvey evine davet edilir. Burada misafirlere bir ikramda bulunulur. Gelenler gelinin elinden çay içerler. Bu aynı zamanda yeni evlenen gençlerin düğüne iştirak eden ve yardımcı olan yakınlarına bir teşekkür ağırlamasıdır.

### Sonuç

İnsanları bir araya getiren, bireyler arasındaki sosyal bağları güçlendiren, ortaklığı pekiştiren; kişilerin birbirlerine ve topluma karşı nasıl hareket etmeleri gerektiğini gösteren; insanları sahip oldukları mirasın bilincine vardırarak, gelenek-göreneklerini, inançlarını, değer yargılarını, törelerini canlandıran, eğlendiren, mutluluk veren fonksiyonları ile düğün, Türk kültürünün en önemli ve temel unsurlarından biridir. (Eker, 2000: 92)

Kazak Türklerinde düğün yapmanın ayrı bir heyecanı, ayrı bir eğlencesi vardır. Düğün eskiden beri devam etmektedir. Ancak günümüzde modern bir şekil almıştır. Değişmelere uğramasına rağmen özü aynıdır. Bir ailede iki genç evleniyorsa, onların evlenme düğününü ilk önce onun anne babaları, akrabaları, arkadaşları sabırsızca beklerler. Anne babalar çocuklarının aile olmalarının, yeni bir hayata adım atmalarının sevincini diğer akrabalarıyla paylaşmak isterler. Aileye göre her düğün çeşitlik göstermektedir. Fakat değişmeyen bir şey vardır. Bu da Kazakların дастархана, yani sofraya/ikrama çok önem vermeleridir. Bol yiyecek ve içecekler, geleneksel yemekler, oyunlar, şarkılar düğünün daha da süslü ve eğlenceli olmasına katkı sağlar.

İnsanın doğduğu andan itibaren hayatında kimi önemli olaylar yer almaktadır. Bunların en önemlilerinden biri evlenmek ve aile kurmaktır. Bunun da en önemli aşaması düğün ve uygulanan düğün âdetleridir. Fakat bunu gerçekleştirebilmek için onun kökenini, geçmişini ve bu âdetlerin nasıl uygulandığını bilmek gerekir. Kazak toplumunda zamanın şartlarına göre, modernleşmeyle birlikte bazı geleneklerde değişim ya da evrilme sözkonusu olsa da hala canlılığını koruyan, önemini



kaybetmeyen pek çok uygulama mevcuttur ve bunlar nesilden nesile özellikle sözlü gelenek yoluyla aktarıldığı görülmektedir.

### Kaynakça

- Alimkulov, E. B. (1994.). *Küyeu Keltir, Kız Uzat, Toiyındı Kıl*. Almatı: Sanat.
- Aydemir, A. (2013). Türk Dünyasında Bazı Düğün Terimleri ve 'Al Duvak' Geleneği Üzerine. *Turkish Studies*.
- Çetin, Ç. Z. (2005). Tatar Türklerinin Düğün Geleneği. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 92-119.
- Eker, G. Ö. (2000). Türk Düğün Geleneği İçinde Karakeçili Türk Düğününün Ritüel Açısından Değerlendirilmesi. *Milli Folklor Dergisi*, 92-100.
- Ercilasun, A. B.- Akkoyunlu Z. (2014). *Kâşgarlı Mahmud-Dîvânü Lugâti't-Türk*. Ankara: TDK.
- Jannat Erqalieva, N. Ş. (2000). *Kazak Kültürü*. Almatı : Al-Farabi Kitabevi.
- Kani, M. (1993). *Kazaktın Köne Tarihi*. Almatı: Jalın.
- Kenjeahmetuly, S. (2010). *Kazaktın Salt-Dastürleri Men Adet-Gurıptarı*. Almatı: Atamura.
- Sadırbayulı, S. (1996). *Folklor jane Jambıl*. Almatı: Ana Tili.
- Şişman, B. (2017). *Türk Kültüründe Evlilik (Geleneğin Son Yüzyılı – Samsun Örneği)*. Ankara: Kurgan&Edebiyat.
- Tezcan, M. (2000). *Türk Ailesi Antropolojisi*. Ankara: İmge Kitabevi.

